

4. Копытин А.И. Теория и практика арт-терапии / А.И. Копытин. – СПб., 2002. – 312 с.
5. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми / М.В. Киселева. – СПб.: Речь, 2006. – 168 с.
6. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика / Л.Д. Лебедева. – СПб.: Речь, 2003. – 220 с.
7. Я – спілкуюсь – я малюю – я живу! Алгоритм соціально-перетворювальної роботи соціального педагога з використанням арт-терапевтичних вправ та технік щодо попередження девіацій у дітей та підлітків / упор. Т.В. Козакова, О.М. Андрійчук, В.І. Катеринюк [та ін.]. – Рівне, 2016. – 40 с.

REFERENCES

1. Alekseeva M.Iu. Prakticheskoe primeneniye elementov art-terapii v rabote uchitelia / M.Iu. Alekseeva. – M.: Obrazovanie, 2003. – 160 s.
2. Valdes Odriosola M. Art-terapiia v rabote s podrostkami. Psykhoterapevticheskie vidy khudozhestvennoi deiatelnosti: metod. posobie / M. Valdes Odriosola. – M.: Vlados, 2005. – 124 s.
3. Zinkevich-Evstihneeva T.D. Praktikum po kreativnoi terapii / T.D. Zinkevich-Evstihneeva, T.M. Hrabenko. – M.: TTs «Sfera», 2003. – 240 s.
4. Kopytin A.I. Teoriia i praktika art-terapii / A.Y. Kopytin. – SPb., 2002. – 312 s.
5. Kiseleva M.V. Art-terapiia v rabote s detmi / M.V. Kiseleva. – SPb.: Rech, 2006. – 168 s.
6. Lebedeva L.D. Praktika art-terapii: podkhody, diahnostika / L.D. Lebedeva. – SPb.: Rech, 2003. – 220 s.
7. Ia spilkuus – ya maliuu – ya zhyvu! Alhorytm sotsialno-peretvoriivalnoi roboty sotsialnoho pedahoha z vykorystanniam art-terapevtichnykh vprav ta tekhnik shchodo poperedzhennia deviatsii u ditei ta pidlitkiv / upor. T.V. Kozakova, O.M. Andriichuk, V.I. Kateryniuk [ta in.]. – Rivne, 2016. – 40 s.

В.И. КАТЕРИНЮК. АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ И ТЕХНИКИ В КОНТЕКСТЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ДЕВИАЦИЙ У ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ

Статья посвящена актуальной проблеме использования арт-терапевтических упражнений и техник в предупреждении девиаций у детей и подростков. Проанализировано значение рисования как психомоторного действия, охарактеризовано технологию внедрения арт-терапевтических упражнений и техник в процессе социально-развивающей работы социального педагога.

Ключевые слова: *социальный педагог, рисование, арт-терапевтические упражнения и техники, дети и подростки.*

V.I. KATERYNIUK. ART THERAPY EXERCISES AND TECHNIQUES TO PREVENT DEVIATIONS AMONG CHILDREN AND TEENAGERS

This article deals with the actual problem of usage of art therapy exercises and techniques to prevent deviations among children and teenagers. Nature of drawing is theoretically based as a psychomotoric action; technology of implementation of art therapy exercises and techniques is characterized in the process of socially transforming work of a social pedagogue.

Key words: *a social pedagogue, drawing, art therapy exercises and techniques, children and teenagers.*

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Т.В. Потапчук.

Одержано редакцією 12.05.2017 р.

УДК: 378. 147: 373. 5. 011. 3 - 051

О.Л. КОНОНКО

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЦІЛІСНОЇ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті уточнюється зміст поняття «картина світу», кваліфікуються прояви розвиненої свідомості та компетентної поведінки дошкільника у континуумі життєдіяльності; визначаються критерії, показники та типи готовності майбутнього вихователя дошкільного закладу до формування у дітей 5-7 років цілісної картини світу; характеризуються особистісна та професійна компетентність як складові означеної готовності майбутнього педагога; розкриваються психолого-педагогічні умови оптимізації процесу підготовки студента до майбутньої педагогічної діяльності з формування у дошкільників цілісної картини світу.

Ключові слова: *картина світу, педагогічний континуум життєдіяльності, особистісна й професійна компетентність, інтегрований та системний підходи до освіти, психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу.*

Проблема підготовки майбутніх педагогів до формування у дітей дошкільного віку цілісної наукової картини світу є однією з актуальних, складних та недостатньо розроблених вітчизняною наукою. Її розв'язання пов'язане з реалізацією цілісного підходу як до підготовки педагогічних кадрів, так і до освіти дітей дошкільного віку.

Майбутній вихователь дошкільного закладу має усвідомлювати, що сучасна дитина 5-7 років суттєво відрізняється від своїх однолітків минулого століття. Вона більш прагматична, незалежна, вибіркова, розкута. Сучасні дошкільники краще за своїх попередників поінформовані, проте не стільки прагнуть зрозуміти суть явища, переробити одержану інформацію, скільки *зафіксувати* та *накопичити* її. Формалізувалися стосунки дітей з оточуючими, ділове спілкування домінує над особистісним. Клаптеві й суперечливі враження від життя відбиваються в їхній свідомості, визначають строкатість знань.

© О.Л. Кононко, 2017

Сьогодення змушує зростаючу особистість розв'язувати життєві задачі високої новизни і складності, актуалізує необхідність поводитися компетентно у багатоваріантному світі, диференціювати події життя за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Все це посилює важливість своєчасного формування у дошкільників доступної віку міри свідомого ставлення до життя, умінь виділяти, інтерпретувати, запам'ятовувати та збагачувати свій досвід новою інформацією. Як справедливо зауважує В. Слободчиков, освіта має сприяти вибудовуванню особистістю образу світу, образу самої себе.

Згідно висловлювання Д. Ельконіна, з п'ятирічного віку починається створення першого дитячого концепту світу. Дитина будує елементарну узагальнену його картину, створює елементарні теоретичні моделі, схеми глобального характеру. Вона не може жити у безладі, намагається все упорядкувати, встановити зв'язки та залежності, знайти їм пояснення.

Особливістю дошкільного дитинства є цілісний розвиток. Отже, набуті дитиною знання повинні мати загальний, неспеціалізований характер. Як зауважили Л. Венгер та С. Мухіна, те, чого навчають дітей дошкільного віку, має відповідати їхнім пізнавальним потребам, допомагати орієнтуватися в реальному житті. Сформованість у дошкільника елементарної й водночас реалістичної узагальненої наукової картини світу – обов'язкова умова прояву ним доцільної поведінки, оптимального рішення проблем, досягнення успіху в діяльності.

Суперечлива, викривлена, нерелістична, клаптева картина світу спричиняє складності в адаптації до нових умов життя, продукує невпевнену, некомпетентну поведінку, дезорієнтує у складній та невизначеній ситуації, позбавляє дошкільника важливої опори, ускладнює процес входження у широкий світ. З огляду на це інтегративний та системний підходи в освіті набувають сьогодені особливого значення. Інтегрувати означає об'єднати, зв'язати окремі частини змісту заради більшої ефективності педагогічної діяльності, надання їй новизни, оригінальності, емоційної насиченості тощо [2].

Готовність майбутнього педагога до упровадження інтегрованого та системного підходів передбачає розуміння ним поняття «педагогічний континуум життєдіяльності» як цілісної моделі дошкільного освітнього простору. Практична реалізація даної ідеї передбачає оновлення змісту, методів і форм підготовки педагогічних кадрів, розвиток у випускників вищих навчальних закладів здатності до інноваційної діяльності. [1].

Як зазначає Н. Голованова, об'єкти зовнішнього світу не самі по собі безпосередньо впливають на особистість, а, перетворившись на продукти діяльності (предмети, схеми дій, правила, норми, цінності), визначають формування образу, суб'єктивної картини світу. Спираючись на доробок Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. М'ясищева, А. Петровського, С. Рубінштейна, В. Ядова, вказаний автор доводить, що «образ» є формою існування ціннісного ставлення, яке реально регулює діяльність особистості. На її думку, «картина світу» – це система просторів, які відображають смислові відносини суб'єкта зі світом, зокрема:

- «фізичного простору» відносин з природним та рукотворним середовищем;
- «соціального простору» взаємин з іншими людьми;
- «морального простору» норм і цінностей;
- «особистісного простору» ставлення до себе [4, 278-279].

Дослідження картини світу особистості є по суті вивченням проблеми становлення її внутрішнього світу – індивідуально інтерпретованого, наповненого особистими емоціями, осмисленого у діалозі з реальними особами та ідеальними персонажами зовнішнього світу, в якому виокремлені сфери життєдіяльності різної значущості [10, 13].

Образ світу як відображення життєвих реалій у свідомості є цілісним утворенням пізнавальної сфери дошкільника. Він орієнтує дитину, регулює її поведінку, дозволяє співвіднести суб'єктивне бачення з життєвими реаліями, формується з візуальних, аудіальних, кінестетичних, нюхових, смакових образів, утворюючи індивідуальну картину світу. Важливим показником її сформованості є ступінь осмисленості, що засвідчується здатністю дитини 5-7 років розповісти про образи природи, предметів, людей, власного «Я»; відобразити свої уявлення у різних видах діяльності – ігровій, предметно-практичній, художній, комунікативній, трудовій, учбовій [6, 14-15].

Основними критеріями оцінки міри сформованості у дошкільників картини світу є її адекватність, реалістичність, повнота, складність. Показниками критеріїв виступають здатність дитини розрізняти реальне-уявне; відтворювати побачене, почуте, пережите, адекватно їх оцінювати; формулювати, обґрунтовувати та відстоювати думку; здійснювати самостійні вибори та приймати власні рішення; визначати елементарні цілі та планувати свої дії; виявляти рефлексію, вносити корективи у свою діяльність; проявляти креативність; жити у злагоді з довкіллям і згоді з собою; гармонійно адаптуватись та комфортно існувати в різних умовах життя; передбачати та враховувати усі суттєві особливості оточуючого світу [3; 5; 8].

З огляду на сказане, сьогодні, як ніколи раніше, на часі формування у майбутніх вихователів дошкільного закладу світоглядної позиції, пов'язаної з реаліями сьогодення. Одним з важливих завдань сучасної вищої освіти – сприяти виробленню та систематизації інформації студентської молоді про дійсність та своє місце в ній. Таке розуміння завдань вищої освіти підвищує її роль як чинника особистісного та професійного становлення майбутнього педагога, його готовності до формування у дошкільників цілісної картини світу [9].

Мета статті – науково обґрунтувати теоретико-методичні засади забезпечення готовності майбутніх вихователів дошкільного закладу до формування у дітей дошкільного віку цілісної картини світу.

У дослідженні ми базувалися на ідеї І. Калінаускаса, який зазначає: у третьому тисячолітті людство побудувало гігантську цивілізацію навкруги себе, в той час як необхідність створення цивілізації у внутрішньому світі людина лише починає усвідомлювати. На думку автора, перехід від влади хаосу до цивілізації всередині себе – шлях до самодостатнього перебування особистості у світі, її повноцінного життя, реалізації природного потенціалу, актуалізації активної позиції «Я у Світі», ефективного формування цілісної наукової картини світу. [6, 4].

У процесі підготовки майбутнього фахівця важливо актуалізувати проблему розвитку його свідомості та самосвідомості. Під готовністю майбутнього педагога до формування у дітей дошкільного віку цілісної наукової картини світу ми розуміємо *інтегральну властивість індивідуальності студента*, яка проявляється в його здатності:

- усвідомлювати важливість мети (сформувані у дошкільників цілісне, реалістичне, наукове світобачення);
- мотивувати свої педагогічні дії прагненням домогтися якомога кращих результатів;
- знаходити продуктивні способи та засоби досягнення мети;
- діяти самостійно, приймати доцільні рішення у різних життєвих ситуаціях, виявляти креативність;
- контролювати свої дії, відмовлятися від непродуктивних, у разі необхідності, вносити корективи у свою поведінку та діяльність;
- успішно досягати кінцевої мети;
- адекватно оцінювати результати своєї діяльності, виявляти педагогічну рефлексію.

Оцінюючи тип готовності майбутніх вихователів дошкільного закладу до формування у дітей старшого дошкільного віку цілісної наукової картини світу, ми виділили в ній дві важливі складові – особистісну та професійну.

Особистісна складова готовності передбачає сформованість у випускника ВНЗ: культури *потреб*, зокрема духовних; *інтересу* до формування у дошкільників цілісної картини світу; соціально-моральних та пізнавальних *мотивів* реалізації даного напрямку педагогічної діяльності; наукового *світогляду* та *стійких переконань*; системи *ціннісних ставлень* до світу та себе; базових особистісних *якостей* (сприйнятливості, самостійності, відповідальності, людяності, справедливості, креативності).

Професійна складова готовності передбачає сформованість:

- теоретичного аспекту (системи знань про картину світу та її специфіку в дошкільному віці; уявлень про можливості її формування в різних соціальних інститутах; усвідомлення важливості даного напрямку педагогічної діяльності);
- технологічного аспекту (умінь використовувати сукупність впливів, заснованих на цілісному підході до формування особистості; застосувати різноманітні й доцільні методи, форми, способи, прийоми формування у дошкільників цілісного світобачення).

Орієнтуючись на вказані вище критерії оцінки та аспекти готовності майбутніх педагогів до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу, показники та складові цього інтегрального утворення, ми виділили чотири її типи. Схарактеризуємо особливості кожного.

Конструктивно-творчий. До даного типу увійшли майбутні вихователі, в яких гармонійно поєднувалися особистісна та професійна складові. Ці студенти володіли необхідною системою знань про цілісне світобачення та особливості його формування у дошкільному дитинстві; добре орієнтувалися у традиційних та сучасних методах та формах розвитку особистості дітей 5-7 років; компетентно поводитися у різних педагогічних ситуаціях, позитивно впливали на пізнавальний, емоційний та вольовий розвиток старших дошкільників. Ця категорія студентів виявляла інтерес до означеного напрямку педагогічної діяльності, характеризувалася чіткими переконаннями, свідомим прагненням реалізувати мету. Вони виявилися емоційно сприйнятливими та чуйними до дітей, спроможними діяти самостійно та виявляти креативність. Майбутні вихователі дошкільного закладу цього типу вирізнялися розвиненою педагогічною рефлексією, ціннісним самоставленням, адекватною самооцінкою. Позитивна модифікація проявів проявлялася стабільно.

Аналітично-перетворювальний. Майбутні вихователі даного типу характеризувалися умінням аналізувати ситуації, висловлювання, вчинки дошкільників; порівнювати наявний в них рівень сформованості цілісного світобачення із можливим і бажаним; вносити елементи самодіяльності у свої педагогічні дії. Вони володіли оптимальним набором необхідних знань про картину світу дошкільників, вікові та індивідуальні особливості розвитку їхньої свідомості та самосвідомості, методи та форми оптимізації пізнавальної діяльності дітей 5-7 років. Водночас мала місце певна розбіжність між знаннями цих студентів та характером типової для них поведінки. Остання була недостатньо впевненою, природною, творчою. Професійна компонента готовності розвинена в них краще, ніж особистісна. Зокрема це стосується недостатньої сформованості вольових рис характеру, надмірної самокритичності, звички сумніватися та перестраховуватися. Такий стиль поведінки виявився вельми стійким.

Ситуативно-конфліктний. Майбутні педагоги даного типу характеризувалися середнім рівнем сформованості знань про картину світу та особливості її формування у дошкільному віці, вирізнялися нестійкістю проявів поведінки. В одних ситуаціях вони поводитися впевнено, приймали виважені рішення, діяли конструктивно, виявляли креативність, застосовували адекватні ситуації та стану дитини методи й прийоми розвитку пізнавальної активності, домагалися високих результатів. В інших – поводитися надміру різко, тиснули на дітей, намагалися домінувати, вдавалися до навчально-дисциплінарної, а не особистісно орієнтованої моделі спілкування з ними, що продукувало конфлікти, непорозуміння, гальмувало розвиток пізнавальної активності дошкільників. Критичність в них переважала над самокритичністю, самооцінка була здебільшого неадекватною, рівень домагань – завищеним. Професійна та особистісна компоненти готовності до формування у дошкільників цілісної картини світу розвинені у них на задовільному рівні.

Нормативно-репродуктивний. Віднесені до даного типу майбутні педагоги орієнтувалися виключно на дотримання мінімально необхідних вимог, розроблених авторитетними іншими норм, виконання приписів і розпоряджень. Звичну тактику своєї поведінки вони переносили на формування у дошкільників пізнавальної активності взагалі, цілісного світобачення зокрема. Вони досить жорстко регламентували діяльність дітей, визначали, що їм робити «необхідно», а чого «не можна». Вони обмежували творчу ініціативу дошкільників, спрямовували їхню активність на досягнення визначеного ними результату, використовували традиційні способи і прийоми розв'язання проблемної ситуації. Ці студенти часто втручалися у пізнавальну діяльність дітей, вдавалися до прямих підказок способів дій та їх практичного показу. Це унеможливило досягнення останніми самостійних результатів. Особистісна та професійна компоненти готовності до формування у дошкільників цілісної картини світу розвинені у даній категорії майбутніх педагогів недостатньо. Педагогічна рефлексія, адекватна самооцінка, самоконтроль діяльності знаходяться на зародковому рівні сформованості.

З огляду на те, що понад половини майбутніх педагогів віднесено нами до двох останніх типів готовності до формування у дітей дошкільного віку цілісної наукової картини світу, процесу їхньої професійної, а особливо особистісної підготовки, вправляння в уміннях упроваджувати у практику інтегрований та цілісний підходи й брати до уваги особливості розвитку сучасних дошкільників, доцільно приділити більше уваги.

Ефективному формуванню у дітей 5-7 років цілісного світобачення сприятиме усвідомлення майбутніми педагогами того, що сьогоднішній дошкільник живе у нових економічних та соціальних умовах; більше, ніж його попередник, зазнає впливу широкого інформаційного поля; завдяки ЗМІ, гаджетам, телебаченню одержує потужну й суперечливу інформацію про реальний світ. Відкриття кордонів, можливість мандрувати по різних країнах розширює їхні уявлення про природу, життя людей, предметний світ, власні можливості. Усе це позначається на картині світу, системі ціннісних орієнтацій, світогляді сучасного дошкільника.

Готуючи майбутніх педагогів до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу, слід чітко диференціювати розвивальні, навчальні та виховні завдання, які їм належить розв'язувати. До *розвивальних* слід віднести сприяння становленню у дітей дошкільного віку чутливості, сприйнятливості, потреби самовиражатися у соціально прийнятний спосіб; до *навчальних* – розширення уявлень, збагачення знань, формування загальних та спеціальних умінь; до *виховних* – формування ціннісного ставлення до світу та себе, плекання інтересу до довкілля та власного «Я», заохочення до самостійності та креативності.

Оцінюючи міру готовності майбутніх педагогів до формування у дітей дошкільного віку цілісної наукової картини світу, слід звернути увагу на знання ними основних показників *сформованості у дошкільників цілісної картини світу*, до яких відносяться:

- наявність елементарних реалістичних цілісних уявлень про природу, рукотворний світ, людей, про себе самих;
- досвідченість, компетентна поведінка у проблемних ситуаціях;
- адекватне виконання статевих та соціальних ролей; широта використовуваного репертуару;
- здатність розрізняти знайоме-нове, реальне-уявне, приємне-неприємне, безпечне-небезпечне, правильно-неправильне, наявне-відсутнє, права-обов'язки, минуле-теперішнє-майбутнє;
- хороша адаптованість до змінених умов та обставин життя;
- прагнення повторити вдалі дії, внести в них доцільні зміни;
- здатність перенести минулий досвід у нові життєві ситуації;
- уміння планувати свої дії, приміряти їх до реальної ситуації, об'єктивно оцінювати їх продуктивність, відмовлятися від невдалих;
- інтегрувати власний досвід та досвід інших людей.

Готуючись до майбутньої діяльності вихователя дошкільного закладу, студенти мають усвідомлювати, що *картина світу – це комплекс уявлень дитини про природу, рукотворний світ, людей, саму себе, життя та діяльність*. Картина світу кожної дитини *суб'єктивна*, визначається багатьма чинниками, лише до певної міри відбиває життєві реалії. Вона постійно змінює свої контури і зміст, оновлюється.

Світобачення дитини 5-7 років як її внутрішній погляд на природу, культуру, людей, саму себе, життя, його сенс, устрій є цілісним уявленням, яким засвідчується важливість ланцюгу *«знання – враження – дії»*. Сформованість дитячого світобачення засвідчується *сприйнятливістю* до різноманітних життєвих вражень, *відкритістю* новому; уміннями вдивлятися і бачити *сутнісне*; спроможністю розмірковувати, висувати елементарні гіпотези, апробувати свої ідеї на практиці, експериментувати, узагальнювати інформацію, усвідомлювати її значення, смисл й цінність *власного життєвого досвіду*. Саме це дозволяє дитині «примірювати» світ, що постійно розширюється, до своїх обмежених уявлень. *Адекватність, реалістичність, повнота, складність* дитячого образу дійсності значною мірою визначаються розвитком її *внутрішнього світу*, тим, наскільки він з допомогою дорослого *„працює“*. Внутрішня робота дошкільника як зростаючої особистості проявляється в його *сприйнятті, розумінні та оцінці* того, що відбувається навкруги, в умінні формулювати власну думку, здійснювати вибори, визначити елементарні цілі, планувати, самовизначатися, виявляти схильність до рефлексії, доводити свою правоту, не погоджуватися з незрозумілими вимогами.

В контексті сказаного важливо, щоб майбутній вихователь володів більш-менш достовірною інформацією щодо:

- які аспекти життя виявляються для дитини *пріоритетними*, найчастіше відображаються у вербальному та художньому образах світу;
- які явища, події, люди найчастіше *ігноруються* дитиною; чим це пояснюється;
- в який спосіб *„фільтрується“* кожною дитиною та оточуючими її дорослими життєво важлива інформація;
- як часто робить дитина *самостійні* припущення щодо тих чи інших життєвих подій, людських вчинків, очікуваних реакцій на ту чи іншу поведінку;
- які внутрішні переживання, життєві враження виявляються найбільш *впливовими* для дій, поведінки, вчинків дитини;
- яка орієнтація домінує у дитячій картині світу – *побутова, наукова, релігійна, міфологічна*;
- чим ці картини світу як життєві орієнтири *особливі*, специфічні;
- чим *відрізняються* між собою системи виховання дошкільника у релігійній та світській сім'ях; як вони впливають на свідомість зростаючої особистості;
- з якими *наслідками* тих чи інших життєвих установок, одержаних в сім'ї, доводиться мати справу педагогові.

Щоб педагогічна робота, спрямована на формування у дитини старшого дошкільного віку цілісної наукової картини світу, виявилася продуктивною, майбутнім вихователям дошкільного закладу важливо орієнтуватися на подані нижче показники її сформованості. Для зручності використання згрупуємо основні з них за двома

напрямами – *свідомістю* (що дитина знає, усвідомлює, розуміє) і *поведінкою* (як вона діє, поводить себе, вчиняє). Добре, якщо свідомість і поведінка збалансовані, слово і діло дошкільника співпадають.

Показники розвиненої свідомості:

- усвідомлює, що образ світу складається з уявлень про природу, предмети, людей та образу самого себе;
- знає, що об'єкти природи, предмети, люди, власне «Я» взаємопов'язані між собою, впливають один на одного;
- має уявлення про існування ближнього, віддаленого та далекого від неї природного, предметного та соціального довкілля; їх схожість-відмінність;
- усвідомлює важливість визначення свого особистого місця серед людей ближнього оточення;
- орієнтується у тому, що кожна людина живе, навчається, працює та відпочиває;
- розуміє існування реального життя та різних його відображень (в художній літературі, картинах художників, музиці тощо);
- знає, що впродовж життя змінюються рослини, тварини, природний ландшафт;
- виділяє в оточенні знайоме-схоже-відмінне-особливе, головне-другорядне, цікаве-нецікаве, безпечне-небезпечне, приємне-неприємне; може пояснити, *що і чому* їй подобається - не подобається, лякає, засмучує, викликає подив, незадоволення, спокій, захоплення;
- має уявлення про плинність життя (народження, дорослішання, старіння, смерть, поява потомків), усвідомлює що кожна людина з віком змінюється; називає деякі типові ознаки дитинства, дорослості, старості;
- усвідомлює двоїстість природи (часу доби /день-ніч/, пір року /зима-весна-літо-осінь/ людини (чоловіки-жінки, праця-відпочинок, тощо);
- розрізняє знайоме-нове, реальне-уявне, головне-другорядне, схвалюване-неприйнятне, приємне-неприємне, корисне-шкідливе, права-обов'язки, бажане-необхідне тощо;
- оперує загальними категоріями: частина – ціле; причина-наслідок, простір і час; предмети, речі, речовини, явища, їх властивості тощо;
- усвідомлює існування *зовнішнього* (діяльність, поведінка, вчинки, ставлення) і *внутрішнього життя* людини і свого власного (думок, почуттів, намірів, мрій).

Показники компетентної поведінки:

- поводить адекватно ситуації, враховує її особливості і вимоги;
- діє впевнено у знайомих умовах, стримано, обережно у незнайомих
- легко адаптується до нових умов життя, орієнтується в них, застосовує знайому інформацію, знання та уміння у незнайомій ситуації; конструктивно на неї впливає;
- намагається з'ясувати для себе доцільність вимог та розпоряджень дорослого (запитує, розмірковує, обґрунтовує);
- поводить гнучко, може під тиском фактів змінити свою думку, оцінку, відмовитися від наміру;
- довіряє своєму досвіду, пригадує минулі помилки, вносить зміни у поведінку, перевіряє те, у чому сумнівається;
- може визначити, коли людина говорить правду, а коли вигадує, хитрує, обманує;
- намагається співвіднести можливості з бажаннями, може відкласти виконання бажаного на потім або відмовитися від нього;
- приймаючи рішення, зважає його необхідність, намагається врахувати обставини, спрогнозувати ймовірні реакції значущих людей та взяти їх до уваги;
- орієнтується у своїй поведінці на життєву перспективу: пов'язує між собою події минулого, теперішнього та ймовірного майбутнього;
- сформована адекватна самооцінка, більш-менш об'єктивно оцінює продуктивність своїх дій, може відмовитися від невдалих, визнати свою помилку та правильність дій іншого;
- орієнтує поведінку на соціально схвалювану норму;
- надає комусь-чомусь перевагу, може у соціально прийнятний спосіб відмовити у прихильності;
- прагне повторити свої вдалі дії, досягти успіху;
- адекватно виконує статеві та соціальні ролі, широко використовує необхідний для цього репертуар;
- інтегрує досвід інших людей у свій власний;
- відображає у художніх образах свої життєві враження (складає віршики, розповідає, малює, ліпить, конструює, танцює, співає).

Єдність розвиненої свідомості та компетентної поведінки засвідчує сформованість реалістичної наукової картини світу як життєвого орієнтиру. Оскільки саме в дошкільному віці починає складатися власна картина оточуючого світу та самої себе, майбутній педагог має усвідомити, що успішність її становлення залежатиме від того, наскільки органічно виявиться його допомога дитині в „примірюванні” світу, який постійно розширюється, до її обмеженого життєвого досвіду. Грамотна організація простору пізнання світу та самої себе допоможе дошкільникові систематизувати, упорядкувати клаптеві уявлення про довкілля і самого себе.

Майбутній вихователь має усвідомлювати: однозначні трактовки неоднозначних життєвих явищ спрощують, примітивізують дитячу картину світу, налаштовують зростаючу особистість на чорно-біле світосприйняття, позбавляють різнобарвної гами її світобачення в цілому. Зростаючи, дошкільник починає багато чого вважати поганим, небезпечним, шкідливим. Він намагається усіяло цього уникати, починає керуватися не логікою, не реальними враженнями, а закладеними раніше негативними установками. Ці руйнівні програми впливають на його подальшу поведінку, діяльність, реакції.

До *організаційно-педагогічних умов оптимізації* процесу підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу відносимо:

- розкриття студентам змісту поняття «картина світу» («образ світу») та важливості для повноцінного життя людини сформованого цілісного світобачення;
- сприяння усвідомленню студентською молоддю розвивальних, навчальних та виховних завдань, пов'язаних з формуванням у дошкільників цілісної наукової картини світу та використанню сучасних технологій їх розв'язання;
- розкриття в освітньому процесі вищого навчального закладу показників сформованості у дошкільників цілісного світобачення;
- наближення змісту викладання гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі до життєвих реалій XXI ст.;
- реалізація у ВНЗ педагогічного профілю інтегрованого підходу до організації освітнього процесу;
- вправлення студентів у можливості самовизначатися, самостійно обирати, надавати перевагу, приймати власні рішення, проявляти креативність;
- забезпечення балансу професійної та особистісної (світоглядної позиції, ціннісних орієнтацій, емоційних, соціально-моральних та вольових якостей) компонент готовності майбутніх педагогів до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу.

Їх упровадження в освітній процес вищого навчального закладу слугує запорукою ефективної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування у дітей старшого дошкільного віку цілісної наукової картини світу.

Готовність майбутнього вихователя дошкільного закладу до формування у дітей 5-7 років цілісної наукової картини світу є одним з важливих показників його компетентності. Лише збалансованість професійної та особистісної її складових забезпечує належний рівень інформативної та технологічної грамотності майбутнього педагога. Ефективність формування у студентів вказаної готовності визначається єдністю зовнішніх (оптимізацією змісту, форм і методів освітнього процесу) і внутрішніх (активізацією власних сутнісних сил, потенційних можливостей, суб'єктної діяльності) детермінант.

До перспективних напрямів, що вимагають подальшого поглибленого вивчення, можна віднести: дослідження гендерних особливостей та специфіки формування цілісної наукової картини світу у дітей дошкільного, молодшого шкільного, підліткового та юнацького віку; розробку психологічного та методичного забезпечення процесу формування цілісної картини світу на різних етапах онтогенезу та у різних соціальних інститутах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахвердова И.А. Формирование личности ребенка в педагогическом континууме жизнедеятельности: дис. ... д-ра пед. наук / И.А. Ахвердова. – М., 2006. – 392 с.
2. Бех І.Д. Інтеграція як освітня перспектива / І.Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – №5. – С.5-6.
3. Бушай І.М. Розвиток образу світу дітей дошкільного віку: дис. ... д-ра психол. наук / І.М. Бушай. – К, 2009. – 407 с.
4. Голованова Н.Ф. Становление «образа мира» в социальном опыте ребенка / Н.Ф. Голованова // Общая педагогика: учебное пособие для вузов. – СПб.: Речь, 2005. – С. 278-283.
5. Жукова Н. Картина світу, образ світу і модель світу у їх специфіці та взаємодії / Н. Жукова // Збірник наукових праць. – Кіровоград: Кіровоградський ДПУ імені В. Вінниченка. – 2010. – Вип.89(1). – С.416-420.
6. Калинаускас И. Интеллектуальная авантюра П. Революция сознания / И. Калинаускас. – СПб.: Изд-во «Афина», 2011. – 224 с.
7. Кононко О.Л. Цілісне світобачення як життєвий орієнтир та умови його ефективного формування / О.Л. Кононко // Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навч.-метод. посіб. – К.: «Імекс - ЛТД». – 2013. – С.4-36.
8. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий і гуманізуючий фактор у змісті освіти / Е.Л. Носенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1(6). – С.22-29.
9. Примакова В.В. Підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті до формування наукової картини світу в учнів: автореф. ... дис. канд. пед. наук. – Чернігів, 2004. – 20 с.
10. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / за ред. Т.О. Піроженко. – Кіровоград: Імекс - ЛТД, 2012. – 236 с.

REFERENCES

1. Ahverdova I.A. Formirovanie lichnosti rebenka v pedagogicheskom kontinuumе zhiznedeyatel'nosti: dis. ... d-ra ped. nauk / I.A. Ahverdova. – M., 2006. – 392 c.
2. Bekh I.D. Intehratsiya yak osvityna perspektyva / I.D. Bekh // Pochatkova shkola. – 2002. – №5. – S.5-6.
3. Bushay I.M. Rozvytok obrazu svitu ditey doshkil'noho viku: dys... d-ra psykhol.nauk / I.M. Bushay. – K, 2009. – 407s.
4. Golovanova N.F. Stanovlenie «obrazu mira» v social'nom opyte rebenka / N.F. Golovanova // Obshhaja pedagogika: uchebnoe posobie dlja vuzov. – SPb.: Rech', 2005. – S. 278-283.
5. Zhukova N. Kartyna svitu, obraz svitu i model' svitu u yikh spetsyfitsi ta vzayemodiyi / N. Zhukova // Zbirnyk naukovykh prats'. – Kirovohrad: Kirovohrads'kyu DPU imeni V. Vinnychenka. – 2010. – Vyp..89(1). – S.416-420.
6. Kalinauskas I. Intellektual'naja avantjura P. Revoljucija soznaniya / I.Kalinauskas. – SPb.: Izd-vo «Afin», 2011. – 224 s.
7. Kononko O.L. Tsilisne svitobachennya yak zhytlyevyy oriyentyr ta umovy yoho efektyvnoho formuvannya / O.L. Kononko // Formuyemo u starshykh doshkil'nykyv tsilisne svitobachennya: navch.-metod. posibnyk. – K.: «Imeks - LTD». – 2013. – S.4-36.
8. Nosenko E.L. Kartyna svitu yak intehruyuchy i humanizuyuchy faktor u zmisti osvity / E.L. Nosenko // Pedahohika i psykholohiya. – 1995. – №1(6). – S.22-29.

9. Prymakova V.V. Pidhotovka vchyteliv pochatkovykh klasiv u pislyadyplomniy osviti do formuvannya naukovoyi kartyny svitu v uchniv: avtoref... dys. kand. ped nauk / V.V. Prymakova. – Chernihiv, 2004. – 20 s.
10. Stanovlennya vnutrishn'oyi kartyny svitu doshkil'nyka: monohrafiya / za red.T.O. Pirozhenko. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2012. – 236 s.

Е.Л. КОНОНКО. ГОТОВНОСТЬ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА К ФОРМИРОВАНИЮ У ДОШКОЛЬНИКОВ ЦЕЛОСТНОЙ НАУЧНОЙ КАРТИНЫ МИРА

В статье уточняется содержание понятия «картина мира», квалифицируются проявления развитого сознания и компетентного поведения дошкольника в континууме жизнедеятельности; определяются критерии, показатели и типы готовности будущего воспитателя дошкольного учреждения к формированию у детей 5-7 лет целостной картины мира; характеризуются личностная и профессиональная компетентность как составляющие обозначенной готовности будущего педагога; раскрываются психолого-педагогические условия оптимизации процесса подготовки студента к будущей педагогической деятельности по формированию у дошкольников целостной картины мира.

Ключевые слова: картина мира, педагогический континуум жизнедеятельности, личностная и профессиональная компетентность, интегрированный и системный подходы к образованию, психолого-педагогические условия оптимизации образовательного процесса

O.L. KONONKO. READINESS OF FUTURE TEACHER TO FORM THE INTEGRAL SCIENTIFIC PICTURE OF THE WORLD IN PRESCHOOLS

The paper clarifies the concept of "world view" displays developed consciousness qualified and competent preschool behavior on a continuum of life; determined criteria, parameters and types readiness of the future teacher to formation preschool children 5-7 years complete picture of the world; characterized by personal and professional competence as the designated component of readiness of future teachers; reveals the psychological and pedagogical conditions of optimization of the process to prepare students for future educational activities of preschoolers forming a coherent world view.

Key words: world view, teaching continuum of life, personal and professional competence, integrated and systematic approach to education, psychological and pedagogical conditions of optimization of the educational process.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Ю.В. Пелех.
Одержано редакцією 30.05.2017 р.

УДК: 378.1

Н.М. МИРОНЧУК

МОДЕЛЮВАННЯ СИТУАЦІЙ САМООРГАНІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Застосування проблемно-ситуаційного підходу в навчанні магістрантів ґрунтується на аналізі та інтерпретації контексту їх майбутньої професійної діяльності. У статті показано роль моделювання ситуацій самоорганізації майбутньої професійно-педагогічної діяльності у контекстній підготовці студентів магістратури, охарактеризовано деякі методи ситуаційного моделювання. Проаналізовано типи ситуаційних завдань та надано приклади практичного вирішення магістрантами ситуацій самоорганізації у професійній педагогічній діяльності.

Ключові слова: ситуаційне моделювання, ситуації самоорганізації, контекст професійної діяльності, викладач вищої школи.

Контекстне середовище вищого навчального закладу для майбутніх викладачів вищої школи – це імітована модель їх майбутньої професійної реальності, це динамічне середовище, в якому майбутні фахівці залучені до реалізації міні-проективних моделей функціонально-професійних видів діяльності обраного фаху: навчально-педагогічної, методичної, організаційної, виховної, наукової. Необхідність виконання викладачем низки функцій, через які він реалізує себе як педагог, вихователь, методист, учений і організатор, на думку дослідників (О. Винославська, В. Колпаков та ін.) [1; 5] актуалізує потребу формування самоорганізаційних здатностей майбутнього фахівця у професійній діяльності.

Обґрунтовуючи технології формування педагогічного стилю мислення студентів магістратури у процесі їх дидактико-технологічної підготовки, О. Падалка, А. Нісімчук вважають необхідним оволодіння ними основами самоорганізації праці й вироблення у них таких інтегративних характеристик професійної діяльності: уміння аналізувати вихідні умови та визначати ієрархічну сукупність цілей, здатність проектувати та організувати навчальний процес, уміння із багатьох способів обирати найбільш ефективні для конкретної ситуації, прагнення раціонально використовувати ресурси часу, застосовувати нормування об'ємів праці, обирати відповідний ритм засвоєння навчальної інформації, темп діяльності, який не знижуватиме рівень усвідомлення інформації [6].

Ефективність використання навчально-виховного ресурсу контекстно-професійного середовища вищого навчального закладу в формуванні зрілої особистості майбутнього фахівця залежить від професіоналізму педагога, його досвіду, професійної спостережливості, педагогічного чуття та прозорливості, здатності бачити у вузівській реальності проблемні ситуації та вмінні їх створювати з педагогічною метою.

Педагогічне моделювання як основу освітніх процесів розглядають у своїх публікаціях С. Гончаренко, О. Дахін, О. Іваницький, І. Непрокіна, О. Новиков, Л. Фридман та ін. Наукові основи розробки моделей та моделювання у професійній підготовці викладача вищої школи розглядаються в дослідженнях Н. Волкової, К. Гнездлової, О. Пехоти, В. Пікельної та ін.

© Н.М. Мирончук, 2017